

განხილვა კონსტანტინე ზ. გამსახურდიას წიგნისა
„ისტორიულ-ლიტერატურული ათინათები“

DOI: <https://doi.org/10.62119/critique.20.2025.9912>

ამა წლის 12 მარტს შოთა რუსთაველის ქართული ლიტერატურის ინსტიტუტში, „ლიტერატურის ეროვნული ენერჯის“ პროექტის ფარგლებში, ქართული ლიტერატურის განყოფილების ინიციატივით ჩატარდა კონსტანტინე ზვიადის-ძე გამსახურდიას წიგნის „ისტორიულ-ლიტერატურული ათინათების“ განხილვა. წიგნის შესახებ მოხსენებები წარმოადგინეს: კონსტანტინე ბრეგაძემ, ლია ბაშაღიშვილმა, გია არგანაშვილმა, ლია წერეთელმა და სხვ. სხდომას უძღვებოდა მანანა კვაჭანტირაძე.

„კრიტიკის“ მკითხველს ვთავაზობთ სხდომის აუდიო ჩანაწერის მცირედად შემოკლებულ ვარიანტს.

ირმა რატიანი – მოგესალმებით! მივესალმები, პირველ რიგში, ჩვენს სტუმარს, ბატონ კონსტანტინე გამსახურდიას. გვიხარია თქვენი სტუმრობა, მიხარია, რომ ეს დღე შედგა. ბატონო კონსტანტინე, ეს ინსტიტუტი ჯერ კიდევ ატარებს თქვენი მამის განწყობასა და ემოციას. ბატონი ზვიად გამსახურდია მრავალი წელი მუშაობდა აქ, მისი ცხოვრების არაერთი ფურცელი დაიწერა ამ ინსტიტუტის კედლებში და, ამ თვალსაზრისითაც, ჩვენთვის სასიამოვნოა თქვენი აქ ყოფნა.

დღეს ჩვენ უნდა წარვადგინოთ, განვიხილოთ და ვისაუბროთ ბატონი კონსტანტინეს წიგნზე, „ისტორიულ-ლიტერატურული ათინათები“. ქალბატონო მანანა, დიდი მადლობა თქვენ ამ ღონისძიების ორგანიზებისათვის, მომხსენებელთა შერჩევისათვის. დარწმუნებული ვარ, რომ შეხვედრა ძალიან საინტერესოდ წარიმართება. რაც შეეხება წიგნს, ის ორი ნაწილისაგან

შედგება და, მიუხედავად იმისა, რომ ორი განსხვავებული ნაკვეთია, ორივე ორიენტირებულია იმ ღირებულებებზე, რასაც ჩვენ ლიტერატურის ეროვნულ ენერჯის ვუწოდებთ. მოგეხსენებათ, ქართული ლიტერატურის ინსტიტუტი 2025 წლიდან სწორედ ამ სახელწოდების პროექტის ეგიდით მუშაობს – **ლიტერატურის ეროვნული ენერჯია**; ჩვენ ვმასპინძლობთ იმ ავტორებს და განვიხილავთ იმ წიგნებს, რომლებიც კონცენტრირებულია ლიტერატურის ეროვნულ მნიშვნელობაზე. რას წარმოადგენს ჩვენი ლიტერატურა? რა ენერჯიაა მასში დაუნჯებული? რამდენად მნიშვნელოვანია ამ ენერჯის გადაცემა მომავალი თაობისათვის?

ქალბატონო მანანა, დიდი სიამოვნებით გითმობთ სიტყვას, გთხოვთ, წარადგინოთ ჩვენი მომხსენებლები და უფრო მეტად განავრცოთ ამ ღონისძიების შინაარსი.

მანანა კვაჭანტირაძე – მოგესალმებით, ბატონო კონსტანტინე, მივესალმები დამსწრე საზოგადოებას. როგორც ქალბატონმა ირმამ აღნიშნა, დღეს ჩვენ განვიხილავთ ბატონი კონსტანტინე გამსახურდიას წიგნს „იტორიულ-ლიტერატურული ათინათები“. სათაურიდანაც ჩანს, რომ ეს არის ინტერდისციპლინური კვლევების კრებული. იგი ინტერდისციპლინურია არა მარტო თემატურად, არა მხოლოდ იმიტომ, რომ მასში არაერთი მიმართულების წერილია თავმოყრილი – კინო, მხატვრობა, ლიტერატურა, ისტორია, ფილოსოფია – არამედ თვით კვლევის მეთოდი, მიდგომაა ინტერდისციპლინარული. საკმარისია სარჩევს გაეცნოს, ნებისმიერი მკითხველი იგრძნობს, რაოდენ ფართო თვალსაწიერით გვათავაზობს თავის შეხედულებებს ბატონი კონსტანტინე. ჩვენ, ძირითადად, ჩვენთვის ახლობელ სფეროს, ლიტერატურათმცოდნეობას შევხებით, თუმცა, კიდევ გავიმეორებ, არც ლიტერატურა არის იზოლირებულად განხილული ამ წიგნში. კონტექსტი, ყველა თვალსაზრისით. ძალიან ფართოა, ბატონი კონსტანტინე თავის ნააზრევს წარმოგვიდგენს უხსოვა-

რი დროიდან დღევანდლამდე. გარკვეულ შემთხვევებში, როდესაც ამას კვლევის საჭიროება მოითხოვს, იგი საკვლევ მასალას ქრონოლოგიურ და კულტუროლოგიურ ჩარჩოებში აქცევს. ერთი სიტყვით, ის რასაც ამ წიგნში ვეცნობით, მრავალმხრივ საყურადღებოა და შეიცავს არაერთ სიახლეს, არაერთ მნიშვნელოვან დაკვირვებას, არაერთ ახალ მიდგომას. ასე რომ, ჩვენი ისტორიაც და კულტურაც ამ წიგნში ახალ კონტექსტში, ახალ საზოგადოებრივ პარადიგმაში წარმოგვიდგება.

დღევანდელი შეხვედრის გეგმა ასეთია: თავდაპირველად, ბატონ კონსტანტინეს ვთხოვთ, ისაუბროს თავისი წიგნის შესახებ. რა საკითხებმა მიიპყრო მისი ყურადღება განსაკუთრებულად, რა სირთულეები შეხვდა კვლევის დროს და ასე შემდეგ. მერე კი მომხსენებლები ჩაერთვებიან წიგნის განხილვის პროცესში.

კონსტანტინე გამსახურდია – დიდი მადლობა. მოგესალმებით ქალბატონებო და ბატონებო, მოხარული ვარ, რომ ამ კედლებში მიწევს დღეს თქვენთან შეხვედრა და საუბარი. როგორც აღინიშნა, აქ იმ დიდი ეპოქის, მისი აქტივობის არა მხოლოდ განწყობა, ის დიდებაც დარჩენილია, რომელიც აქ იყო და ახლაც არის. ჩვენ შეძლებისდაგვარად ვაგრძელებთ მათ ტრადიციას და ვამაყობთ მათით. როგორც შარტრის აკადემიის მოძღვრებმა იცოდნენ თქმა, ჩვენ შეიძლება გოლიათები არ ვართ, მაგრამ გოლიათების მხრებზე ვდგავართ, არისტოტელესა და პლატონზე ვდგავართ.

რაც შეეხება ამ წიგნს, „ათინათები“ იმიტომ ჰქვია, რომ მასში მოცემულია ის გამონათებები, რომლებიც, გარკვეულწილად, გზამკვლევეები იყვნენ იმ რთულ ლაბირინთში, რომელიც დაკავშირებულია მწერლებთან, შემოქმედებთან. ინტერდისციპლინური გულისხმობს იმას, რომ ამ წიგნში, თუმცა ძირითადად, მწერლობა და მწერლები არიან განხილულნი, მაგრამ არის მუსიკათმცოდნეობითი, ხელოვნებათმცოდნეობითი ნაწილიც და აქვე, არის პოეზია, საკუთარი თარგმანებიც გამოვაქვეყნე, შესაძ-

ლებლობა გამოვიყენე, რომ ჩემი თარგმანები ამ გზითაც მიმეტანა მკითხველ საზოგადოებამდე. რაკი ძალიან ბევრი რამ არის ერთად თავმოყრილი, ამ წიგნს იკონოსტაზს შევადარებდი. საქართველოში ასეთი იკონოსტაზები არ გვაქვს, უფრო სხვა ქვეყნებშია, სადაც ბევრი, სხვადასხვა ეპოქაში მოღვაწე წმინდანია გამოსახული და მათ აერთიანებთ საერთო წირვა, ერთიანი საღმრთო გადმოცემა. კიდევ რას შეიძლება შევადარო? ალბათ, არქიპელაგს. წარმოიდგინეთ ბევრი კუნძული. როდესაც ვსაუბრობთ, ჩვენ უნდა გადავხტეთ ერთი კუნძულიდან მეორეზე, ან გადავცუროთ, რამდენადაც ეს ფართო თემატიკაა, რომელიც რადიკალურად ერთმანეთთან კი არის დაკავშირებული, მაგრამ სხვადასხვა ეპოქის, სხვადასხვა ინტერესების გამოხატულებათ. შევეცდები თითოეულზე ვილაპარაკო, გავიხსენო, როგორ დაიწერა, რა იყო მოტივატორი, როდესაც ამა თუ იმ საკითხს ხელი მოვკიდე. ამ წერილების გარკვეული ნაწილი ადრეც არსებობდა, მაგრამ წიგნში ბევრად გაზრდილი და შევსებულია. სულ თხუთმეტი ნარკვევია, შეგნებულად არ ვხმარობ სიტყვა სტატიას, რომელიც სწორად არ მიმაჩნია, ესეც დარქმევაც შეიძლებოდა, მაგრამ მგონია, რომ ესე ცოტათი განსხვავებული ფორმატია. ასე რომ, აქ წარმოდგენილია 15 ნარკვევი, რომელიც არის მეტი, ვიდრე ესე და ნაკლები, ვიდრე სამეცნიერო წერილი, თავისი სამეცნიერო აპარატით, სქოლიოებით.

პირველი ნარკვევი არის რუსთაველის შესახებ. ყველაფერი დაიწყო იმით, რომ მამაჩემმა, როდესაც ის იყო ვენაში – ჩვენ დაახლოებით ერთი თვე მოგვიწია იქ ყოფნა, მას შემდეგ, რაც უკვე მომხდარიყო იყო საბედისწერო ამბების ერთი ნაწილი, მეორე რიგი საბედისწერო ამბებისა ჯერ კიდევ წინ გველოდა – მთხოვა, იქნებ ჩემი წიგნი – „ვეფხისტყაოსნის“ სახისმეტყველება“, მიიტანო ციურისში გამომცემლობა „ამირანის“ მესვეურებთანო. იმ დროს ჯერ კიდევ ცოცხლები იყვნენ კიტა ჩხენკელის მოწაფეები: იოლანდა მარშევი, ლეა ფური, რუთ ნოიკომი – შე-

სანიშნავი ქართველოლოგები, რომლებიც ქართულს ბრწყინვალედ, უნაკლოდ ფლობდნენ, თარგმნიდნენ ქართულ ლიტერატურას. სთხოვე, იქნებ, ჩემი წიგნიც თარგმნონო. მე ისედაც მქონდა კავშირი მათთან, ხშირად დავდიოდი, თუმცა იმ დროს აღმოვაჩინე, რომ კრიზისი ჰქონდათ, აღარ არსებობდა სამუშაო გეგმა, კონცეპტი, აღარ იცოდნენ, რა გაეკეთებინათ, მალე ის სახელიც გაიყიდა, სადაც ეს ცენტრი და გამომცემლობა არსებობდა, ქალბატონი იოლანდა მათ გამოეთიშა და ამერიკაში წავიდა. ქალბატონმა ლეამ და რუთმაც არ მოჰკიდეს ხელი ამ თარგმანს და საბოლოოდ, მე ავიღე საკუთარ თავზე. მეხმარებოდა ერთი შვეიცარიელი, რომელიც ენთუზიაზმით იყო განწყობილი საქართველოს მიმართ და იცოდა ყველაფერი, რაც აქ მოხდა. მე გადავთარგმნე ეს წიგნი, თუმცა მაშინვე გამოქვეყნება ვერ მოხერხდა. ზვიად გამსახურდიას „ვეფხისტყაოსნის“ სახისმეტყველება“ გერმანულ ენაზე მოგვიანებით გამოიცა. ამ წიგნზე მუშაობამ ძალიან ბევრი მასალა მოიტანა, რომელიც ამ წერილში ნაგულისხმევია. რა თქმა უნდა, მათ პირდაპირ არ ვცეტირებ და ვიმეორებ, მაგრამ ცვდილობ, მათზე დაყრდნობით განვაკითხო სხვადასხვა თეზისი, მაგალითად, ძალიან რთული თემა თამარის შესახებ: „*თამარ თქვა ნათლად დასაბამისად, მზეებრ სავანე, სულის სავანე თან-განწყოდ ძისად, სწორად მამისად!*“ აქ არ იგულისხმება, რა თქმა უნდა, ის, რომ თამარი არის პირდაპირი გაგებით ღვთაება, არამედ იგულისხმება, რომ თამარი იმდენად მძლავრად ატარებს სულიწმინდის იმპულსს და თვით სულიწმინდას, როგორც ღმერთის, ქრისტიანული სამპიროვნების ერთ ჰიპოსტასს - რომ მისი მოქმედება და მისი აქ ყოფნა, თითქოს, სულიწმინდის აქ ყოფნას უტოლდება. რეალურად, რა არის ეს? დრო-ჟამი ნიშნავს იმას, რომ ეს არის, თანამედროვე გაგებით, პოლიტიკის ანტითეზა. ანტითეზა იმიტომ, რომ პოლიტიკა უნდა წარმოვიდგინოთ როგორც ბევრი „მე“, ბევრი „ეგო“ და მათი ერთმანეთთან ბრძოლა, დაუსრულებელი კონკურენცია. ეს ერ-

თი ვარიანტია პოლიტიკის, მეორე კი ისაა, როდესაც ერთი ეგო, ერთი მე არის დაწინაურებული და ყველა და ყველაფერი მას ემორჩილება, დაზაფრული და შეშინებული. თამართან არც ერთია და არც მეორე. იგი, თავისი დიპლომატიურობით, მშვენიერებით, სათნოებით, ახერხებს, ეს მრავალი „მე“ გააერთიანოს და სინერგიად აქციოს. ეს არ არის არც ფიზიოკრატიული ტირანია და არც მრავალი „მე“-ს ურთიერთბრძოლა. სწორედ ეს არის უმნიშვნელოვანესი: „მე“ ადამიანისა, რომელიც არის გამაერთიანებელი. იგივე, ოთხი აპოკალიპტური არსება რომ ავიღოთ – ხარი, ლომი, ანგელოზი და არწივი – ხარი არის შრომა, ლომი – ბრძოლა, ანგელოზი – ხელოვნება, ხოლო არწივი – საზეო რელიგიური მისწრაფებანი. ყველა ერთად კი ისაა, რაშიც ადამიანის „მე“ რეალიზებას ახდენს, ექცევა ერთიან კრებულში, რომელშიც ყველაზე ნათლადაა ნაჩვენები ქრისტიანული ეკლესიის იდეა. რა თქმა უნდა, თამართან დაკავშირებულია სახელმწიფოს ცხოვრებისა და კანონთა ჰუმანიზაცია, ის ზემოთქმულის პირდაპირი შედეგია. აი, ამაზეა ყურადღება გამახვილებული წერილში და, კიდევ, იმაზე, რომ ეს სამი სამყარო, – ხორეზმი, ხატაეთი და ქაჯეთი (ქაჯეთიც ცალკე სამყაროა, ქვესამყაროა თითქოს), რაღაცით ერთმანეთთან არიან დაკავშირებული. მათ არ უნდათ ინდოეთთან, ვერ მორიგდებიან, ყოველთვის ინდოეთის მტრები იქნებიან. ინდოეთი, ამ შემთხვევაში, არის ცივილიზაციის მატარებელი, იგივე, რაც, ვთქვათ, ძველ ირანულ გადმოცემებში ირანია. ესაა ირანისა და თურანის დაპირისპირება და ეს თურანი აქ სამ ნაწილად დაიყო. ერთია ქვესამყარო, ორი არის რეალური ქვეყანა – ხორეზმი და ხატაეთი. ამ წერილის დაწერა იმანაც გამოიწვია, რომ ერთხელ წავედი წმინდა ოდილიას მთაზე, ის სტრასბურგთან ახლოს მდებარეობს, მეშვიდე საუკუნეშია დაარსებული. განსაკუთრებით მნიშვნელოვანია იმით, რომ პაპი ნიკოლოზ პირველი და მისი მარჯვენა ხელი – ანასტაზიუს ბიბლიოთეკარიუსი, მეცხრე საუკუნის

მოდვაწეები, პირდაპირ კავშირში იყვნენ ამ მონასტერთან და მფარველობას უწევდნენ მას. სწორედ ამ მონასტრის კრებულსა და მშობაში დაიბადა იდეა დასავლეთისა და აღმოსავლეთის გაყოფისა. ისინი ამბობდნენ, რომ ჩვენ აღმოსავლეთი გვჯობია...

ირაკლი კენჭოშვილი – ქრისტიანობის ორი ფრთაზეა საუბარი თუ ნამდვილ აღმოსავლეთზე?

კონსტანტინე გამსახურდია – რა თქმა უნდა, იგულისხმება მართლმადიდებლური და კათოლიკური სამყარო, ის, რაც დაახლოებით 150 წელიწადში რეალობად იქცა, ჩაისახა ოდილიას მთაზე. პირველი საუბარი, ამ აზრის დაბადება იქ მოხდა და პაპი ნიკოლოზ პირველი იყო ამის ერთ-ერთი პროტაგონისტი. ამბობდნენ, რომ აღმოსავლეთი გვჯობია თავისი მისტიკურ-თეოლოგიური სიღრმით, სპირიტუალიზმით. მაგრამ ჩვენ, დასავლეთს, გვაქვს სხვა ამოცანა: უნდა განვაფიქროთ ახალი პოლიტიკა, ახალი სახელმწიფოებრივი ფორმები, სოციალური ურთიერთობები, ახალი კულტურა, ახალი დოგმატიკა და არა ისეთი, როგორც მათთანაა. აღმოსავლეთი, თავისი დემონებით, რომლებიც მათ უხვად ჰყავთ, ამაში ხელს შეგვიშლის. აი, ასეთი განწყობა იყო ოდილიას მონასტერში და იცით, მე როგორი განწყობა მქონდა, როდესაც ამას ვკითხულობდი? თითქოს ავთანდილი ტოვებს ტარიელს თავის გამოქვაბულებში და მიდის იმ გზაზე, რომელიც, საბოლოო ჯამში, კარგი ამბით სრულდება ტარიელისთვის და დაგვირგვინებაა პოემის, მისი დიდებული ფინალი. აი, ეს იყო, თითქოს, აღმოსავლეთისა და დასავლეთის დამოკიდებულება ჩემს სუბიექტურ აღქმაში. მახსოვს, კიდევ ერთი საინტერესო აზრი წავიკითხე მაშინ: ერთი ავტორი წერდა, მომავალში იქნებიან ინდივიდები, რომლებიც რადიკალურად განსხვავებულ უნარებს შეათავსებენო, იარსებებენ ადამიანები, რომლებსაც, ერთი მხრივ, ვთქვათ, მაკარი ეგვიპტელის, მეორე მხრივ – გოეთეს უნარები ექნებათო. როგორი წარ-

მოსადგენია ადამიანი, რომელიც საკუთარ თავში ერთდროულად ატარებს მაკარი ეგვიპტელსა და გოეთეს.

ირაკლი კენჭოშვილი – გოეთეს დივანი...

კონსტანტინე გამსახურდია – ეგ კიდეც ცალკეა... მაგრამ, იცით, საქმე ისაა, რომ გოეთე, როგორც ჩვენ საბჭოური კულტურული შაბლონებით გვასწავლეს, იყო ერთი არასერიოზული კაცი, რომელსაც ისტორიკოსების მიერ დაფიქსირებული 21 რომანი ჰქონდა სხვადასხვა ქალბატონთან, რომლებიც იყვნენ, იმავდროულად, მისი მუზეები. სინამდვილეში გოეთე არის ძალიან დიდი ფილოსოფოსი და უზარმაზარი სამეცნიერო სისტემა აქვს ჩამოყალიბებული, რომელიც აღდგენადია და აღადგინეს კიდეც მე-19-მე-20 საუკუნეების მიჯნაზე.

დარბაზიდან – ფერთა თეორიები...

კონსტანტინე გამსახურდია – რა თქმა უნდა; ფერთა თეორიის გარდა, კიდეც უამრავი, თაურფენომენების მთელი სამყარო. აი, სწორედ ეს ორი განსხვავებული უნარ-ჩვევაა, ავთანდილისა და ტარიელისა, რომელიც ერთ ადამიანში შეიძლება იყოს მოცემული და, რა თქმა უნდა, არის მესამე, ეს უკვე განსაკუთრებული მეომრების მხარეა, მულღაზანზარის კუნძული, საიდანაც ის მეომრები გამოვიდნენ, რომლებმაც უშუალოდ აიღეს ქაჯეთის ციხე. კაცობრიობის ისტორია იცნობს ისეთ მეომრებსაც, რომლებიც სრულიად განსაკუთრებული სულისკვეთებით მოქმედებდნენ. აღარაფერს ვიტყვი, რომ თვითონ საქართველო, ისტორიულად, ის დიდი, კონცეპტუალური საქართველო, რომელიც თამარის დროს და მის შემდგომ მინიმუმ, გიორგი ბრწყინვალის ეპოქის დასასრულამდე იყო, ასეთივე მეომრების სახელმწიფოა, ასეთივე მეომრების რაიხი. სიტყვა რაიხი ითარგმნება როგორც საუფლო, თუმცა, უთარგმნელადაც შეიძლება მისი გამოყენება.

ამ წიგნში შესულ თითოეულ წერილზე ძალიან დიდხანს შემიძლია ვილაპარაკო, მაგრამ ფორმატი არ მოგვცემს საშუალებას.

რაც შეეხება მეორე წერილს გოეთეს შესახებ, ინსპირაცია იყო ის, რომ „ფაუსტი“ სცენაზე ვნახე. არ გეგონოთ, რომ ერთ დღეს მოხდა – რვა დღე მიდიოდა, თითო წარმოდგენა სამ ნახევარი, ოთხსაათიანი იყო. პირველი სამი ნაწილი – ისე, როგორც პოემამა. ამ დარბაზში ბატონი კონსტანტინე ბრეგაძეც არის და ის დამეთანხმება, პოემას ვერ უწოდებ ამას, პოემაზე გაცილებით მეტია; არც მხოლოდ დრამაა. „ფაუსტი“ არის რაღაც ძალიან დიდი მისტერია-დრამა, ნახევრად მითოპოეტური კონპენდიუმი, ასეც შეიძლება ვუწოდოთ, ან მისტერია, განსაკუთრებით მეორე ნაწილი, რომლის გასაღები ასე ადვილი მოსაპოვებელი არ არის. პირველ ნაწილს უფრო გაიგებ, თუ იცი შექსპირი, წაგიკითხავს შილერი, შეიძლება ერთმანეთთან შევადაროთ, მასში განსაკუთრებული არაფერია. მეორე ნაწილი კი სრულიად განსხვავებულია, ისეთი მითოლოგიური წიაღსვლებია, რომელსაც ასე ადვილად ვერ ჩასწვდები. არის ძალიან ბევრანაირი მცდელობა რაღაცნაირი ინტერპრეტაციისა. აი, ვერთერი კი არის სრულყოფილი რომანი, როგორც არ არსებულა იმ ეპოქაში, ყველაზე მეტად პროფილიზებული, ისეთი, რომ ნაპოლეონს ექვსჯერ ჰქონია წაკითხული. ვერთერიდან ფაუსტამდე ძალიან დიდი გზაა, რომელიც აღწერილია ამ წერილში.

და კიდევ, როდესაც ამას ვწერდი, ჩემთვის დავსვი კითხვა, რა იყო ზვიად გამსახურდიას და მერაბ კოსტავას ფაუსტური წამი? ფაუსტური წამი რა არის, ყველას გახსოვთ. არ უნდა მოკვდე იქამდე, სანამ არ იტყვი, შეჩერდი წამო, რა დიდებული ხარ! როგორც კი ამას ვიტყვი, შეგიძლია ჩემი სული მაშინვე წაიყვანო, როგორც ემმაკთან დადებულ ხელშეკრულებაში წერია. ფაუსტი ცდილობს ეს არ თქვას. მერაბ კოსტავას ფაუსტური წამი არის 9 აპრილის ღამე, როდესაც ის ამბობს: „საქართველოს ისტორიაში ბევრჯერ ყოფილა განსაკუთრებული წამი, მაგრამ ეს წამი არის უდიდებულესი, როდესაც წარმოჩინდა ქართველი ერი ასე ერთად შეკრული.“ ეს სიტყვები გამოხატავს მერაბის

არსს. ამისთვის იცოცხლა მან, რომ ეს წამი ენახა. იმ წამში, შეიძლება ითქვას, მერაბის სიცოცხლე დასრულებულია და ხუთ თუ ექვს თვეში მართლაც დასრულდა. რაც შეეხება ზვიად გამსახურდიას, მისი ფაუსტური წამი, ალბათ, ყველასთვის ნათელია, – დამოუკიდებლობის აქტის წაკითხვა: როდესაც მან თქვა: „აღსრულდა ნება ქართველი ხალხისა... ღმერთი ჰფარავდეს დამოუკიდებელ საქართველოს.“ და რაღაცნაირი გაგრძელება კიდევ, როდესაც უკვე თბილისი იწვოდა, საშინელი დღეები იდგა, მოდიოდა აღიარებები საქართველოს სახელმწიფოსი, მათ შორის, ამერიკის შეერთებული შტატებიდან, ჩინეთიდან, ბრაზილიიდან... დიდი ქვეყნებიდან. აი, ესეც რაღაცნაირად მიზმულია იმ სიტყვებზე. მაგრამ მთავარი, ის დამოუკიდებლობის გამოცხადება იყო სწორედ ზვიადის ფაუსტური წამი.

ამ წერილზე მეტს აღარ შევჩერდები.

ირაკლი კენჭოშვილი – მე ყველაზე მეტად მაინტერესებს ვაჟა-ფშაველას ანთროპოცენტრიზმი.

კონსტანტინე გამსახურდია – სწორედ მაგაზე გადავდივარ ახლა; „ვაჟა-ფშაველას ქრისტიანული ანთროპოცენტრიზმი“. ამ წერილში ორ საკითხს ვეხები, ერთი ეს არის თავისუფლება და მეორე, ვაჟა, როგორც ერთგვარი ანთროპოცენტრული ქრისტიანული ეკუმენიზმის ფუძემდებელი ლიტერატურაში. თავისუფლებასთან დაკავშირებით, ყურადღება უნდა მივაქციოთ იმას, რომ ვაჟასთვის თავისუფლება არასოდეს არის 1) არაკეთილშობილური ინსტინქტების, პიროვნული „ეგოს“ დიქტატურა; 2) თავისუფლება არ არის არც იდეოლოგიების, თუნდაც ყველაზე კარგის და გამართულის – დიქტატურა. იდეა ადამიანზე არ უნდა ბატონობდეს, ის უნდა შთააგონებდეს ადამიანს და აძლიერებდეს მას, რათა საზეო, მაღალი მიზნები განახორციელოს სწორედ ამ იდეის დახმარებით, მისით შთაგონებულმა, მაგრამ არა იდეის მონამ.

ირაკლი კენჭოშვილი – ანთროპოცენტრიზმი გასაგებია, აი, ქრისტიანული მაფიქრებს, როგორ არის ვაჟასთან მიმართებაში.

კონსტანტინე გამსახურდია – ვაჟასთან მიმართებაში ეს არის უმაღლესი ქრისტიანობა. სწორედ იმიტომ, რომ ქრისტე ამბობს: მე არა ადამიანებთან საბრძოლველად მოვსულვარ ამქვეყნად, არა ადამიანების წინააღმდეგ, არამედ ცისქვეშეთში არსებული ბნელი და ბოროტი ძალების წინააღმდეგ; სწორედ მათი დაძლევა და დათრგუნვა მწადია და, რა თქმა უნდა, ძალიან მნიშვნელოვანია: „სცანი ჭეშმარიტება და ჭეშმარიტებამან გაათავისუფლოს თქვენ“. ჭეშმარიტების ცნება არის სწორედ ვაჟასთვის აზროვნებისა და საკუთარი შემეცნებითი უნარების გამძაფრება.

ირაკლი კენჭოშვილი – შეიძლება დაგერქმია ვაჟაფშაველას ანთროპოცენტრიზმი, ქრისტიანულის გარეშე...

კონსტანტინე გამსახურდია – ქრისტიანული ანთროპოცენტრიზმია ეს, არ არის ათეისტური ან წარმართული. მე ასე მაქვს განხილული. ანთროპოცენტრიზმი აქ არის ბუნებასთან მიმართებაში. ადამიანი, როგორც სამყაროს გვირგვინი. ოღონდ, ვაჟა პანთეისტი არ არის. პანთეიზმი გულისხმობს, რომ შექმნილი და შემოქმედი ერთი და იგივეა. ქრისტიანობის მიხედვით, შემოქმედი განუზომლად მაღალია შექმნილზე. ძალიან მნიშვნელოვანია ამის გაგება. ამიტომ ვაჟა არანაირი პანთეიზმის მატარებელი არ არის, ეს გამოვრიცხოთ.

ირაკლი კენჭოშვილი – მე მაფიქრებს სიტყვა ქრისტიანული. ანთროპოცენტრიზმი გასაგებია ვაჟასთან მიმართებაში, მაგრამ ქრისტიანული?.. სხვათაშორის, აკაკი გაწერელიას აქვს ერთი საინტერესო დაკვირვება, რომ ვაჟა თავის სტატიებს წერს საკუთარი თვალთ, პოემებს კი – მოხევის თვალთ; იმ მოხევისა, რომელიც იყო კაცობრიობის განვითარების რაღაც შუალედში, საგმირო ეპოსსა და იმას შორის, რასაც დღეს რომანს

ემახიან და ქრისტიანობა ამაში არ ჯდება, იმიტომ რომ, ეს უფრო წარმართული ხედვაა. არ ვიცი... დამაფიქრებელია...

კონსტანტინე გამსახურდია – მე ვფიქრობ, სწორედ ქრიატიანულია და, აი, რატომ: ჩვენ თუ გადავხედავთ მის ზღაპრებს თუ მოთხრობებს – ისინი უფრო მოთხრობებია ზღაპრული კომპონენტებით, „ხმელი წიფელიდან“ დაწყებული, „კლდემდე“ და „შვლის ნუკრის ნაამბობამდე“ – ვაჟას ბუნების სამივე საუფლო აქვს აღწერილი: ცხოველური – ფრინველები და ცხოველები; მცენარეული და მინერალური. ვაჟა დარვინისებურად კი არ ხედავს, არამედ პირიქით, ვაჟასთვის ისინი ადამიანები არიან რაღაც ეტაპზე. კლდეც ადამიანია, ქუჩიც, შვლის ნუკრიც და ხმელი წიფელიც. შვლის ნუკრი რომ ავიღოთ, ეს არ არის საბავშვო ნაწარმოები. ყველას მოგეხსენებათ, ავსტრიული ლიტერატურაში არის მსგავსი მოთხრობა, ზალტენის „ბემბი“, რომელიც მართლაც საბავშვო წიგნია, მისთვის ადვილად გასაგები. ვაჟა-ფშაველასთან კი „შვლის ნუკრის ნაამბობში“ აღწერილი ამბავი ღრმად ფილოსოფიური პრობლემაა, მე ვიტყვოდი, რომ ეს მანიქეური ზღაპარია. მანიქეველობა იყო ძველ ქრისტიანულ მიმდინარეობათა შორის და უკავშირდებოდა ლეგენდას, რომ თავიდან სამყარო ორად იყო გაყოფილი – ნათლის საუფლო და ბნელეთის საუფლო. ბნელეთის საუფლომ გადაწყვიტა ნათლის საუფლოს დაპყრობა და გადმოვიდა მის მხარეს. აღმოჩნდა, რომ ნათლის საუფლოს არ გააჩნია არანაირი ინსტრუმენტი ბნელეთის დასასჯელად. ანუ, როდესაც ძალადობის იმპულსის მქონე მოდის, მისი შეჩერება მხოლოდ ძალადობრივი პასუხითაა შესაძლებელი, რომელიც მას ტკივილს მიაყენებს. თურმე, ნათლის საუფლოს არა აქვს ის ინსტრუმენტი, რომ ბნელს მიაყენოს ვნება, ტკივილი, მას ეს არ შეუძლია. შვლის ნუკრი არის აბსოლუტურად დაუცველი. აი, ამაზეა ეს მოთხრობა – სიკეთე სამყაროში გარშემორტყმულია მრავალნაირი მტრით, მათ შორისაა ადამიანიც. ესაა სწორედ მანიქეურად დაყენება

საკითხისა, რომ სიკეთეს, სიქველესა და სათნოებას არ შეუძლია თავის დაცვა, ნუკრს არ შეუძლია იმ მგელს, არწივს, ქოფაკს თუ მონადირეს იგივე ვნება მიაყენოს. ძალიან დიდი ფილოსოფიური დილემაა წამოჭრილი. ყველანი, თითქოს, თავის ყურადღებას მიაპყრობენ იმ დიდ ესქატოლოგიურ ბრძოლას, რომელიც მიმდინარეობს სამყაროს საყოველთაო ხსნისთვის. ადამიანი აქ არის უპირველესი აქტიორი, მან უნდა იხსნას ყველა მათგანი – შვლის ნუკრიც, მთის არწივიც, წიფელიც, კლდეც... უნდა მოხდეს მისი განსულიერება უკვე ახალ სამყაროში, რომელსაც ქრისტე ქმნის და ქრისტე ამბობს იოანეს გამოცხადებაში: „აჰა, ყოველივეს ახლად ვქმნი!“ სწორედ ამ ახალ სამყაროში უნდა გასულიერდეს ბუნების ყველა ქმნილება და ეს უნდა გააკეთოს ადამიანმა. მე ვფიქრობ, სწორედ ეს იდეა დევს ვაჟა-ფშაველას ანთროპოცენტრიზმში და ეკოლოგიზმში.

მაკა ელბაქიძე – ჩემი სუბიექტური აზრია, არ ვიცი, რამდენად დამეთანხმებით, რომ ვაჟას ქრისტიანობის კონცეფცია ყველაზე კარგად ჩანს მის ერთ ლექსში, რომელიც ქრისტიანული სიმბოლოებით არის გაჟღერებული. ეს ლექსია „კიდევაც ვნახავ გაზაფხულს“, რომელსაც ჩვენ სკოლაში სულ სხვაგვარად გვასწავლიდნენ. ეს არის ტიპური სურათი, გველი, რომელიც დახოხავს მუცლით და აღწერილია, თუ რა მოხდება მეორედ მოსვლის ჟამს, პირდაპირ ამბობს, ვიხილავ სანატრელ სახეს, რო აღმდგარიყოს მკვდრეთითა. ბუნებრივია, მინიშნებაა ქრისტეს მკვდრეთით აღდგომაზე. თან, ვაჟასთან ყველაზე მთავარი ისაა, რომ იგი ქრისტიანულ კონცეფციას უდებს საფუძვლად პატრიოტიზმის განცდას, იმას, როგორადაც მას ესმის პატრიოტიზმი. ანუ, როდესაც ქრისტე მეორედ მოდის, მას გვერდით უდგებიან შეფიცულები, ის გმირები, რომლებმაც სამშობლოსათვის დადეს თავი.

კონსტანტინე გამსახურდია – გეთანხმებით, აბსოლუტურად.

მაკა ელბაქიძე – როდესაც კაი ყმა სულეთში შედის და იქ თამარ მეფე გამოეგებება, მეფე ერეკლე გვერდით დაისვამს, ეს არის ყველაზე დიდი მიღწევა ადამიანისა, ყველაზე მნიშვნელოვანი მომენტი. გავიხსენოთ ლირიკული გადახვევა „ბახტრიონში“ – ჭაობი ჯოჯოხეთია, ტრფობის მთა – სამოთხე. ბოლოს ლუხუმიც დგება ტრფობის მთაზე და რაც არ უნდა ჰგონებოდათ ფშავლებს, თითქოს ლუხუმი საქართველოა, ეს არის ის, რომ ყველა გმირი და სამშობლოსათვის თავდადებული ბოლოს უფალთან მიდის. ვაჟას კონცეფციით, ქრისტიანულად, ყველაზე დიდი ღირსება, რაც ღმერთმა ადამიანს მიანიჭა, სამშობლოს სიყვარულია და ის ადამიანი, რომელიც სამშობლოსთვის გასწირავს თავს, ღირსია ტრფობის მთაზე შედგომისა. ვაჟასთვის უგულო კაცი ის ადამიანია, რომელსაც ეს გრძნობა არა აქვს, ჭაობში არის ჩაფლული და ისე მოკვდება, „ვერ შედგეს ვერც ერთხელ ტრფობის მთაზედა“. ამაზე დიდი ქრისტიანობა, მე ვფიქრობ, წარმოუდგენელია.

კონსტანტინე გამსახურდია – გეთანხმებით. ეს უდავოა, ამაზე არც ღირს კამათი. მეტსაც გეტყვით, ის გველი ლუხუმის ქრისტიანობამ მოაბრუნა და რაც ადრე ბოროტება იყო, აქცია ადამიანის მსახურად.

მანანა კვაჭანტირაძე – ბოროტების გზა გააბრუნა და ჩააბრუნა თავის პირველსაწყისში, სანამ აცდუნებდა ადამიანს...

კონსტანტინე გამსახურდია – ამ წერილში ცოტა უფრო მეტი მაქვს, რა თქმა უნდა, ყველაფრის აქ გამოტანა რთულია, ეს ყველაზე ტევადი და მრავლისმთქმელი წერილია ამ წიგნში.

ძალიან მოკლედ შევხები შემდეგ წერილს. მასში საუბარია ნიცშეს ცნობილ თეზისზე, რომ საჭიროა მუსიკის მედიტერანიზება. როდესაც ამას ვწერდი, დამებადა კითხვა, რომელი მუსიკაა „აბესალომ და ეთერი“, გერმანული თუ სამხრეთული. ყველამ ვიცით, რომ სამხრეთულ მუსიკაზე, არიების დროს, აუცილებელიც კია, რომ მსმენელმა ტაში დაუკრას, მაშინ, რო-

დესაც, გერმანულ მუსიკის მოსმენისას ეს არ ხდება, ტაშს მხოლოდ ბოლოს უკრავენ, მაგალითად, რიჩარდ ვაგნერის „პარსიფალის“ პირველი ნაწილი რომ დასრულდება, ტაში არ უნდა დაუკრათ, აკრძალულია, ისეთი სცენაა, რომ ტაში ზედმეტია.

თავდაპირველად, ნიცშე ამბობს, რომ ის, რაც მე დავწერე ზარატუსტრას სახით, არის ანტიპარციფალიო, რაღაც, მუსიკალური კომედიის მსგავსი, სადაც თეოლოგიური ცნებები და თეოლოგიური პროპაგანდისტული მომენტებიაო. ის, საერთოდ, ქრისტიანობის მიმართ, ვგულისხმობ ისტორიულ ქრისტიანობას, კრიტიკულად იყო განწყობილი, მას შაბათ-კვირის ქრისტიანობასაც კი ეძახდა. რეალურად, არავითარი სიკეთე არ მოეცხება ადამიანს ამ შაბათ-კვირის ქრისტიანობითო, ამბობს და კიდევ ათას ბრალდებას უყენებს ისტორიულ ქრისტიანობას, თეოლოგიზმებით სავსეა ეს პარციფალიო. მაგრამ მერე, რატომღაც, მან შეიცვალა ეს დამოკიდებულება და დაწერა, რომ ვაგნერმა შექმნა მუსიკა, როგორც თეატრალური რიტორიკა, იგი უპირველესი გამომგონებელი და ნოვატორია, მათ შორის, პარციფალიშიც, რომელმაც მუსიკის ენობრივი შესაძლებლობები უსაზღვროდ განავრცო. ის მუსიკაში იგივეა, რაც ენაში ვიქტორ ჰიუგო. ნიცშე წინასწარმტყველებს, ეს ვაგნერიზმი გადავა ფრანგულ მუსიკაშიო და მართლაც გადავიდა, თუ გავიხსენებთ, როგორი მუსიკა შექმნეს კლოდ დე მუსემ, მორის რაველმა, ოლივიე მესიანმა ან სენ სუსმა. ეს მუსიკა ნამდვილად არ არსებობს ვაგნერის გავლენის გარეშე. რეალურად, ნიცშე, ერთი მხრივ, ებრძვის ვაგნერს, მაგრამ, ამავდროულად, ასეთ პოზიტიურ შეფასებებს ვვთავაზობს.

დიდხანს არ შევჩერდები და „ბექდების მბრძანებელზე“ გადავალ. ესეც საკმაოდ დიდი მოცულობის წერილია. ძალიან სერიოზულად და ღრმად წაკითხვას საჭიროებს ეს წიგნი. პირადად მე, რაღაცით, „ვეფხისტყაოსანსაც“ მაგონებს, ძალიან ბევრი პარალელის გავლება შეიძლება. მაგალითად, გენოთეის-

ტური სისტემა. გენოთეიზმი არის ერთი ღმერთი და კიდევ სხვა ღმერთების დაშვება; როგორ შეიქმნა სამყარო, როგორ შეიქმნა ბოროტება და რაშია ეს ბოროტება კონსოლიდირებული. ეს ბეჭედი ერთგვარი წყევლაა. ამ წიგნში არის 9 ბეჭედი, 7 ბეჭედი, 3 ბეჭედი და ბოლოს ის ერთი, რომელიც ყველა დანარჩენზე გარკვეულ ძალაუფლებას ფლობს. საბოლოოდ კი იკვეთება, რომ ეს ერთი ბეჭედი, თურმე, არ ფლობს ძალაუფლებას იმ სამზე, რომლებიც არის უმაღლესი იდეალები, ვერ ჭრის. ამას მე დავარქვი ეპოსი სამყაროს გადარჩენაზე. როგორ შეიძლება რეალურად დაიძლიოს ის ბოროტება, რომელიც იმ ერთ ბეჭედშია კონსოლიდირებული და მას დაეძებს მისი შემოქმედი, სატანა, შემზარავი არსება. მთელი ნაწარმოები ამ ბეჭდის ძებნაა, რადგან, ხელში თუ ჩაიგდებს, სატანას ძალაუფლება, რომელიც ისედაც დიდია, გაათმაგდება, მერე უკვე მას ყველა მიმართულე-ბით გაეხსნება ხელი. აქ არის ძალიან საინტერესო გმირი, გოლუმი, რომელიც, ჩემი აზრით, არის წარმომადგენელი ისეთი ხალხებისა, რომლებსაც პოლიტიკის მიმართ სრულიად განსაკუთრებული დამოკიდებულება ჰქონდათ, არა ისეთი, როგორც ჩვენ და ყოფილი საბჭოეთის ხალხებს გვაქვს; თუ ჩვენს უახლოეს ისტორიასაც გადავხედავთ, ჩვენ, მათთან შედარებით, ძალიან ანტიპოლიტიკურები და აპოლიტიკურები ვჩანვართ. მე არ ვგულისხმობ ინდივიდებს, არამედ, მასიურად, როგორც ხშირად არის აღქმული ხოლმე პოლიტიკა. გოლუმის ცხოვრება, რომელიც ეთაყვანება ამ ბეჭდს და მას მოიხსენიებს როგორც “ჩემი საუნჯე“, მას შემდეგ, რაც ბეჭედს კარგავს, მთლიანად მის ძებნას ეძღვნება. მას უნდა ეს ბეჭედი, რადგან მის გარეშე სიცოცხლე არ შეუძლია. მახსოვს, სემინარი წავიკითხე ბაზელში გერმანულ ენაზე, რომელიც ექვს საათს გრძელდებოდა და სწორედ „ბეჭედების მზრძანებელს“ შეეხებოდა, და გამახსენდა ასლან აბაშიძის შემთხვევა... იქ ასეთი პასაჟია – გამოვანებით გაპაექრება ბილბოსა და გოლუმს შორის; იმან, რომელიც აჯობებს

გამოცანებში, უნდა შეჭამოს მეორე. გოლუმი გამოცანებში ძალიან ძლიერია, ყველაფერი გამოიცილო და ბოლოს არის ასეთი შეკითხვა: აბა, თუ მიხვდები, ჯიბეში რა მაქვსო. გოლუმი ვერაფრით ხვდება, რა შეიძლება ჰქონდეს ჯიბეში მის მეტოქეს, ვერ უშვებს, რომ ბეჭედი აქვს. ანუ, ადამიანები, რომლებსაც უყვართ ძალაუფლება, ვერ უშვებენ, რომ ის უკვე სხვის ჯიბეშია. როდესაც ასლანი აფეთქებდა ხიდს, მან არ იცოდა, რომ ძალაუფლება სხვას ჰქონდა უკვე ჯიბეში. აი, ასეთი მომენტი, ძალიან ცხოვრებისეულიც არის „ბეჭდების მბრძანებელი“. რომ დავაკვირდეთ, ხშირად ვნახავთ, რომ ამის დაშვება უჭირთ მათ, ვისაც რეალური ძალაუფლება ჰქონდათ. საინტერესოა დასასრულიც. ბოლოს, ფროდისა და მისი მეგობრის, სამის მიერ ტანჯვა-წვალებით მიტანილ ბეჭედს – რათა ჩააგდონ იმ ვულკანში, სადაც გამოიჭედა და სადაც უნდა განადგურდეს – ფროდო იკეთებს ხელზე და, ფაქტობრივად, მთელ თავის გზას გადაუსვამს ხაზს. და აქ ჩნდება საიდანდაც გოლუმი, ართმევს ბეჭედს და იკეთებს, ხდება ბედნიერი სულ რამდენიმე წამი და მერე ამ ბეჭდიანად ჩაინთქმება უფსკრულში. მწერალმა სწორედ მას განადგურებინა ბეჭედი. ვინ შეიძლება იდგეს გოლუმის სახის უკან? მე მაქვს ჩემი მოსაზრება, რომ ესენი შეიძლება იყვნენ ის პოლიტიკური წრეები, რომლებიც დგანან ვესტმინსტერისა და კაპიტოლიუმის კულისებში და ამბობენ, რომ არცერთ შემთხვევაში ძალაუფლება და მისი ბერკეტები, პლანეტარული მასშტაბით, არ უნდა დათმონ. როგორც გოლუმი იკრავს მოწიწებით გულში ამ ბეჭედს და ემახის მას ჩემი სამყარო, ჩემი საუნჯეო – ასე არიან ეს წრეებიც და მწერალმა სწორედ მათ განადგურებინა ზაურონი. მეტად საინტერესოა და კონტრავერსული ფინალი აქვს, გული გაგიჩერდება, როდესაც ნახავ, რომ, ფაქტობრივად, ფროდო ჩაბარდა ზაურონს. კაცი, რომელიც მივიდა თითქმის ფინალამდე, იკეთებს ამ ბეჭედს ხელზე და ბარდება ზაურონს. იმათაც სწირავს, რომლებიც შავ კარიბჭეს მოადგენენ,

და საკუთარ თავსაც. ასეთი უცნაური და საინტერესო ფინალი აქვს ამ წიგნს. ძალიან დიდი ნაწარმოებია და ყურადღებით წაკითხვას იმსახურებს.

შემდეგი წერილი არის „მერაბ კოსტავას რელიგიურ-ესქატოლოგიური ოპტიმიზმი და დოსტოევსკი“. მერაბის ოპტიმიზმი გამოიხატება იმაში, რომ ის საუბრობს რუსეთის მომავალზე და ეს დღესაც ძალიან მნიშვნელოვანი და აქტუალურია. შეიძლება დღეს უკვე ნაკლები ოპტიმიზმით შევხედოთ ამას, მაგრამ არა მგონია, მაინც რაღაც არ იყოს მერაბის ამ ლექსში, რომელსაც ასე ამთავრებს: *„ყოფადის ბედი არ წყდება უცებ, /არ გადიხსნება ზეცა იოლად, /უფალი ბევრჯერ გამოსცდის რუსეთს, /ვეშაპის მუცლით გასულ იონას/ და აიაზმას გადაასხურებს, / როცა განწმენდის ჟამი იელვებს/ როცა იქცევა ყველა მსახურად, / როცა ფეხს დაბანს გადამთიელებს.“* ამ წერილში მე ლექსის თითოეული სტრიქონი მაქვს განხილული, რასთან არის დაკავშირებული, რომელ მოტივთან, რომელ ადგილთან „დანაშაულსა და სასჯელში“, „იდიოტში“ ან „მეზობელ კარამაზოვებში“. საკმაოდ ვრცელი ლექსია, რამდენადაც ვიცი, დაწერა „ლაგერში“ მყოფმა და, რაღა თქმა უნდა, დოსტოევსკისეზური პერსონაჟებიც უხვად ეხვია იქ გარშემო, ზედამხედველების თუ პატიმრების სახით. რა თქმა უნდა, დისიდენტებიც ისხდნენ, რუსეთის ინტელექტუალური ელიტა, მაგრამ არა მხოლოდ ისინი. ზუსტად დოსტოევსკის გმირები იყვნენ, არაერთი, ალბათ.

„დიდოსტატის“ ორ, ნიცშეანურ და თეოლოგიურ ინტერპრეტაციაზე მოგახსენებთ: თეოლოგიურში იგულისხმება ის, რაც ემაუსის სასწაულში არის გადმოცემული – იყო უფალთან მოუკლებლად, არ დატოვო იგი და მოითხოვო მისგან მადლი. ნიცშეანურში კი იგულისხმება ის მეტამორფოზები, რომლებიც გადმოცემულია ზარატუსტრაში. თავიდან ეს არის აქლემი, შემდეგ – ლომი, შემდეგ კი არის ბავშვი. ეს პერსონაჟები რამდენიმე ამ ეტაპს გადიან, შეიძლება ასეც დავინახოთ. წერილში დიდი

ადგილს ვუთმობ ლეგენდას. ტაძრის ლეგენდა, ზოგადად, საერთაშორისო მასონური მოძრაობის ოფიციალური ლეგენდაცაა. ლეგენდა, ეს არის ღვთის ხელი, როგორც ბანრაბა ანუ პირდაპირ გონიოს გადაცემა, ერთგვარი რიტუალი. ბანრაბა არამეულად არის სამყაროს დიდი ხუროთმოძღვარი ანუ უფალი. გრიგოლ ნაზიანზელის თქმით, როცა უფალი ქმნიდა სამყაროს, მას ორი ხელი ჰქონდა – მარჯვენა და მარცხენა. ეს იყო სულიწმინდა და ძე ღმერთი. მან სამყარო შექმნა თავისი ორი ხელით. ნიცშეანური განსხვავებული ინტერპრეტაციაა. რეალურად, აქ სამ ინტერპრეტაციაზეა საუბარი, თეოლოგიური, შემდეგ მასონური – თუმცა, ისიც თეოლოგიურია გარკვეულწილად, იმიტომ, რომ ბიბლიურ აპოკრიფებს ეყრდნობა – და ნიცშეანური, რომელშიც ლაპარაკია იმაზე, რომ გლახური ღმერთი ადამიანს არ სჭირდება, თვითონ უნდა ეცადოს გახდეს შემოქმედის დარი. ნაწარმოები ბოლომდე არც გვიმხელს, რომელი არის მასში უფრო მეტად საგულისხმო.

შემდეგი წერილი გოგოლს ეხება. ის დაწერა ნოდარ დუმბაძის ინტერვიუმ შთამაგონა. ზვიადმა თარგმნა გოგოლის „საშინელი შურისძიება“. ღონიერი ქართულით არის თარგმნილი, წერდა ნოდარ დუმბაძე. ის, რაც ამ მოთხრობაში არის აღწერილი, თუნდაც მეორე მოთხრობა ავიღოთ, „ვიჟი ვიცა“ – ეს არის სწორედ, ჩემი აზრით, უკრაინის ბედისწერა. ორივე მოთხრობაში გოგოლმა რადიკალური მისნური დანახვებით აღწერა უკრაინის ბედი. რაც შეეხება თავად გოგოლს, კონსტანტინე გამსახურდიას ჰქონდა ასეთი შენიშვნა, გოგოლი რუსი რომ ყოფილიყო, ალბათ, ძალიან ბევრ რამეს ვერ დაინახავდა, სწორედ არარუსი რომ იყო, იმიტომ ძალიან ბევრი რამ შენიშნა რუსული ცხოვრებისაო. საინტერესო და მნიშვნელოვანი დეტალია. ძალიან ხშირად, დეტალშია სწორედ ის, რაც გარკვეულ მთლიანობას გახსნის.

რაც შეეხება პრერაფაელიტებს, მე ვნახე მათი გამოფენები ჟენევაში. საოცარი რამ იყო. სამწუხაროდ, ჩვენ არ გვლირსებია ისინი საქართველოში. ედუარდ ელ ჯონსი, დანტე გაბრიელ როსეტი, ჯონ ევერედ მილე... იყვნენ პირველხარისხოვანი შემოქმედები ვიქტორიანული ეპოქისა. ლონდონში, ჟენევასა და შტუტგარტში ნანახი მაქვს მათი გამოფენა და ეს იყო შთაბეჭდილება, რომელსაც უბრალოდ ვერ გადმოვცემ. მერე აღმოვაჩინე, რომ ისინი შესანიშნავი პოეტებიც იყვნენ და ვთარგმნე კიდევ. აქაც არის მოცემული „ყვავილების წიგნი“, მერე ცალკეც გამოვეცი, ამავე სახელწოდებით. უბრალოდ იმისთვის, რომ წარმოგენა გქონდეთ, როგორი პოეზია იყო, თავად „ყვავილების წიგნი“ როგორი ლექსია, მცირე ნაწყვეტს წაგიკითხავთ: „თეთრ-წითელნი ვარდნი სრულად სიხარულად / წერწი, ფრდილი, ყვავილწულად / ყვარულად ჰელიოტროპს სურნელი სდის იმედისთვის, / შროშნებს ღერო შვენით სწორი, / ენციათა მზეობს კონა, / მოსაგონრად იებს ქროლვა / ამოდ მისდის სიკვდილისთვის“. ეს არის ქრისტინა ჯორჯინა როსეტის ლექსი. ამ მიმდინარეობამ თქვა, რომ ის, რაც გვაქვს რაფაელთან და რაფაელის შემდეგ, ის აკადემიური განვითარება არის მიუღებელი. ჩვენ უნდა ავალორძინოთ ის, რაც იყო რაფაელამდე, რაც იყო ჯოტოსთან და კიდევ უფრო ადრე – შუა საუკუნეების ფერწერაში. მათთვის ცნება „შუა საუკუნეები“ არ გამოხატავს სიბნელეს, პირიქით, ეს არის მშვენიერებისა და სინათლის ეპოქა. ამ ყველაფრის ტრიგერი იყო 1840 წელი, როდესაც ლონდონში ჩამოიტანეს რაფაელის ცნობილი ტილო – Transformation – ფერისცვალება. სწორედ მასზე დაწერეს პირველი კრიტიკული წერილი, როგორი არ უნდა იყოს ხელოვნება. რაფაელი არის ერთგვარი გარდამავალი ფიგურა, სწორედ მისგან იღებს სათავეს ის, რაც მათთვის მიუღებელია, თორემ რაფელს ისინი ბევრ რამეში აფასებდნენ კიდევ. ჩემი ამ წერილით ნაჩვენებია, როგორ უნდა შევისწავლოთ ჩვენ ქართული ლიტერატურა, განსაკუთრებით, ქარ-

თული პოეზია, არა სიმბოლიზმის, არამედ სწორედ პრერაფაელიტობის კუთხით. გალაკტიონ ტაბიძე, ტიცინი, პაოლო ქართველი სიმბოლისტები არიან, მაგრამ შესაძლოა, უფრო მეტად პრერაფაელიტები იყვნენ. აქ მაგალითად მომყავს ვალერიან გაფრინდაშვილის ერთი ლექსი, რომელიც ძალიან ჰგავს პრერაფაელიტების პოეზიას, გალაკტიონის ლექსი, რომელიც, მე ვიტყვოდი, პირდაპირ კონცეფციაა ქართული პრორაფაელიზმისა, ოღონდ ჩვენ არ გვყოლია, არ გამოკვეთილა ისეთი ნეგატიური ფიგურა, რომელზეც ვიტყვოდით, რომ აი, მას შემდეგ როგორც განვითარდა ხელოვნება, ისე არ უნდა განვითარებულიყო. „ეს ოცნება არის ჭრელი, / ფიქრი ბნელი ღიაღისა, / აღარ არის მენესტრელი /უნაზესი დამისა, / იყო ირგვლივ ზიანება / და ყორნების ჩხავილი, / თოვლმა სილას მიანება / ნოვალისის ყვავილი. / მაგრამ გულში დარდს ნუ ისევ, / ოცნება თუ გშორდება, / ყოველივე ისევ ისე განმეორდება“. პირდაპირ მანიფესტია, შეიძლება ითქვას. ამ კუთხით შესწავლა ქართული პოეზიისა საინტერესო იქნებოდა. საერთოდ, მინდა გითხრათ, რომ წერილები, რომლებიც ამ წიგნშია, ამავე დროს, მასალებია სხვა წერილებისთვის და არა მარტო ჩემთვის, შესაძლოა, სხვა ავტორებისთვისაც. არ ვთვლი, რომ მე რაღაც დასრულებული კვლევები მაქვს ამ წიგნში, არამედ ესაა მოსაზრებები, რომლებიც, შესაძლოა გავრცობილ იქნას, ან, სულაც უარყოფილი, ვერ გეტყვით, არ ვიცი...

შემდეგი წერილი თარგმანს ეხება, კერძოდ, რა ტრადიციები არსებობდა: ერთ-ერთი ფრანგული, ბელენფიდელის სკოლაა, რომელიც ჩვენთანაც საკმაოდ გავრცელებული იყო და მას გადმოქართულებას ვუწოდებდით. ბელენფიდელი სიტყვასიტყვით ითარგმნება როგორც მშვენიერი არაერთგული. მისი აზრი იმაში მდგომარეობდა, რომ უფრო მეტად მოეყვანათ ესა თუ ის ნაწარმოები იმ ანაში, რომელზედაც ითარგმნებოდა. ყურადღებას არ აქცევდნენ იმას, თუ რამეს გამოტოვებდნენ ან შეცვლიდ-

ნენ. მთავარი იყო, ესთეტიურად ყოფილიყო მისაღები, თუნდაც ნუ იქნებოდა ტექსტის სიზუსტე დაცული. თანამედროვე თეორიებში უფრო პრევალირებს ის, რომ თან უნდა ჰგავდეს თარგმანს და თან არ უნდა ჰგავდეს, ორივე ერთდროულად უნდა მოხერხდეს. სტილიც ძალიან მნიშვნელოვანია. ის მარტო ფორმა არ არის, სტილი სულია და მეტყველებს იმაზე, თუ რაზე არის საუბარი. აი, მაგალითად, ორი სულიერი მამა, რომლებიც ჩამოვიდნენ ნიკეას ან კონსტანტინოპოლის საეკლესიო კრებაზე ადრეულ შუასაუკუნეებში, ვერ ისაუბრებს ისე, როგორც, ვთქვათ, ორი მეგობარი, ბათუმის შერატონის ბარში მყუდროდ მსხდარი, კოქტეილზე. ეს ორი სხვადასხვა სტილია. და ეს ყველაფერი თარგმანში რაღაცნაირად უნდა იყოს დაცული, შენარჩუნებული. შემიძლია გავიხსენო „სალამბო“, რომლის ბრწყინვალე ქართული თარგმანი არსებობს, მანანა გიგინეიშვილისა და კარლო ქილარჯიანისა. გერმანელმა მთარგმნელმა გოეარტმა ტექსტიდან უბრალოდ ამოიღო მთელი რიგი სცენები, რადგან თვლიდა, რომ გერმანელ მკითხველს გადატვირთავდა. ქართულში ყველა ეს სცენა უკლებლივ არის შენარჩუნებული და საერთოდ არ ტვირთავს ადამიანს. ამით იმის თქმა მინდა, რომ ხშირად მთარგმნელები სუბიექტური მოსაზრებებით ხელმძღვანელობენ. არსებობს ექსპრესიონისტული თარგმანი. მაგალითად, კონსტანტინე გამსახურდიას „ახალგაზრდა ვერტერის ვნებანის“ თარგმანზე ამბობდნენ, რომ მთარგმნელს რაღაცეები გამორჩა, არადა, განგებ გამოტოვა, იმიტომ, რომ ექსპრესიონისტული თარგმანის სპეციფიკა მოითხოვდა ამას. როდესაც არის ინტერლინგვალური დანიშნულების პროდუქტი, სხვა ენაზე ის უკვე სხვა რიტმიკაში უნდა გადმოვიდეს და თან თავისი რიტმი და შინაგანი დინამიკა შენარჩუნებული იყოს.

წიგნის მეორე ნაწილი ისტორიულია. მას შედარებით უფრო ზოგადად წარმოგიდგენთ. პირველი წერილი ევროპის კონ-

ცეფციას ეხება; 1438-1439 წლებში ჩატარდა პერერა ფლორენცოს საეკლესიო კრება, სადაც, პრაქტიკულად, მართლმადიდებლობისა და კათოლიკობის გაერთიანება მოხდა. ეს იყო კონსტანტინოპოლის დაცემამდე 14 წლით ადრე, ბოლო საეკლესიო კრება, სადაც კონსტანტინოპოლის პატრიარქი და რომის პაპი შეხვდნენ ერთმანეთს.

ირაკლი კენჭოშვილი – ქართველები ესწრებოდნენ?

კონსტანტინე გამსახურდია – ესწრებოდნენ, ალექსანდრე პირველის დელეგაცია იყო.

ირაკლი კენჭოშვილი – როგორი პოზიცია დაიკავეს?

კონსტანტინე გამსახურდია – საკმაოდ კარგი, მაგრამ მათთვის, რა თქმა უნდა, სამხედრო-პოლიტიკურ კავშირს ჰქონდა მნიშვნელობა და არა რელიგიურ დოგმებზე საუბარს. ამ კრებიდან მხოლოდ ხუთი საუკუნის შემდეგ, 1924 წელს შეხვდნენ რომის პაპი და ბიზანტიის პატრიარქი ხელახლა, ესენი იყვნენ პატრიარქი ათინაგორა და პაპი იოანე პავლე პირველი. წერილში საუბარი მაქვს კონსერვატორულ კონცეპტზე, რომელიც ძალიან კარგი იქნება ევროპისთვის. რა თქმა უნდა, ჯანსაღ და ზომიერ კონსერვატიზმს ვგულისხმობ, არა რაღაც სიბნელესა და ობსკურანტიზმს. თანამედროვე წარმართობის პირობებში სწორედ მას შეუძლია აგვარიდოს ნეოპაგანიზმში გადავარდნა. ნეოწარმართობა ისაა, რაც გააძლიერებს სხვა დანარჩენი სამყაროს ტირანიებს, რადგან მათ მიეცემათ სალაპარაკო, რომ უფრო მეტად შეუძლიათ ადამიანური ფასეულობების დაცვა, ვიდრე ევროპას.

ირაკლი კენჭოშვილი – ევროპის კონცეპტი ლიბერალიზმთან არ ასოცირდება?

კონსტანტინე გამსახურდია – ასეა, მაგრამ გარკვეული ზომიერება უნდა იყოს ლიბერალიზმში დაცული.

ირაკლი კენჭოშვილი – ისევე, როგორც კონსერვატიზმმა, გარკვეული ზომიერება უნდა დაიცვას.

კონსტანტინე გამსახურდია – აუცილებლად.

მეორე წერილი არის ენისა და ისტორიის საკითხი. ის მას შემდეგ დაწერე, რაც გავიცანი პროფესორი ჟაკ ლერიდერი, რომელიც დღესაც კითხულობს ლექციებს მანჰაიმის უნივერსიტეტში. მან ფრანგულად თარგმნა ფაუსტი, ძალიან საინტერესო შენიშვნებითა და წინასიტყვაობით; ავტორია ვენის მოდერნზე დაწერილი წიგნისა. ჟაკ ლერიდერი ფრანგულადაც წერს და გერმანულადაც, პირველხარისხოვანი ფრანგი გერმანისტი. მან შეისწავლა სწორედ ის საკითხი, რომელზეც ამ წერილში გავამახვილე ყურადღება: რა არის ნიცშესეული ანტიისტორიზმი და როგორია ნიცშეს დამოკიდებულება ისტორიის მიმართ. მე გავავლე პარალელები ქართველ ინდეპენდისტთან, იმ თაობასთან, რომელიც ილია ჭავჭავაძის სახელს უკავშირდება. როგორი დამოკიდებულება ჰქონდათ ისტორიასთან ქართველი ინდეპენდისტების პირველ თაობას, როგორ ცდილობს ილია ეს განსხვავებული ლანდშაფტები ერთმანეთს დააკავშიროს, როგორ დაუბრუნა თავდაპირველი მნიშვნელობა სიტყვა „მამულს“, რომელიც მის დროს ნებემოყრილ, ღობეშემოვლებულ და თამასუქით დამტკიცებულ მიწას ნიშნავდა. ილიას შემდეგ მამული ყველაფერია. ცოტა უფრო გვიან, მომდევნო თაობაში, ორნაირი მიდგომა არსებობს: იაკობ გოგებაშვილისეული, სადაც ნაკლოვანებები უნდა შერბილდეს, დაპატარავდეს და დადებითი კიდევ უფრო გაიზარდოს და მიხეილ ჯავახიშვილისეული, რომელიც ისტორიული კრიტიკული სკოლის წარმომადგენელია და თვლის, რომ არაფერი არ უნდა შელამაზდეს. ვერ ვიტყვი, ჩვენ სად ვართ დღესდღეობით, ვფიქრობ, როგორც გოგებაშვილს, ისე ჯავახიშვილს მივსდევთ.

მანანა კვაჭანტირაძე – ცოტა ნიჰილიზმშიც ვართ.

კონსტანტინე გამსახურდია ეს ბრძოლა ამ ორი თვალსაზრისის მიხედვით წარიმართა.

შემდეგი წერილია „აჭარა და სამხრეთ საქართველოს საკითხი“. აქ საუბარია დიდ ილიელთა პლეადაზე, რომელმაც გადაარჩინა აჭარა. თხრობა აგებულია იერემია წინასწარმეტყველისეულ ხილვაზე, რომელიც გოდებს იერუსალიმის ნანგრევებთან და ამბობს, ჩვენი გვირგვინი, თავზე რომ გვედგა, ახლა ძირს გდია დამსხვრეულიო. საქართველოს დამსხვრეული გვირგვინის ნაწილია მისგან მოწყვეტილი სამხრეთ-დასავლეთი რეგიონი. პირველად ეს ტექსტი, მოხსენების სახით, წავიკითხე ბათუმის უნივერსიტეტში, ამ წერილის ერთგვარი წინარე ფორმა იყო, მას შემდეგ ბევრი რამ დავამატე და დავხვეწე. იმას ვამბობ, რომ აჭარა გადაარჩინეს იმ ადამიანებმა, რომლებიც მემედ აბაშიძესთან იყვნენ დაკავშირებულნი: ხასან ლორთქიფანიძემ, ხასან თხილაიშვილმა, სულეიმან დიასამიძე, ჰაიდარ აბაშიძემ... მათ დასძლიეს, ერთი მხრივ, სედაიმილეთი, სუფთა პროისლამისტური და ოსმალური პარტია, რომელიც თვლიდა, რომ ეს მხარე ოსმალეთს უნდა მიუერთდეს და, მეორე მხრივ, წითელი მეჯლისი, რომელსაც მიაჩნდა, რომ ბათუმი არ უნდა ყოფილიყო აჭარის დედაქალაქი, ბათუმი საერთოდაც, გურია არისო, აჭარა კი უნდა იყოს მთებში და მისი დედაქალაქი ხულო გახდესო. ფაქტობრივად, ეს იქნებოდა სუფთად მუსლიმური სოციალისტური რესპუბლიკა, სადაც არცერთი ქრისტიანი არ იცხოვრებდა. ასე რომ მომხდარიყო, ეჭვი არ არის, საბოლოო ჯამში, მოხდებოდა მისი დესუვერენიზაცია და მეზობელ ქვეყანასთან შეერთება. სწორედ ამ დიდმა პატრიოტებმა გადაურჩინეს საქართველოს აჭარა, მათ შექმნეს საქართველოს სამუსლიმანო კომიტეტი ,იგივე ხსნის კომიტეტი.

ირაკლი კენჭოშვილი – ჰაიდარ აბაშიძე იყო მანდ მთავარი ფიგურა.

კონსტანტინე გამსახურდია – დიახ, დიახ, იგი, ერთი პერიოდი, გადმოვიდა თბილისში და აქედან მოქმედებდა. ეს იყო ილიას იმპულსის გამარჯვება. აჭარის შენარჩუნებით ჩვენ, თით-

ქოს, იმ დამსხვრეული გვირგვინის ერთი ძვირფასი თვალი დაგვრჩა, როგორც ებრაელებს დარჩათ სოლომონისეული ტაძრის კედელი, სადაც მიდიან და ჰგოდებენ. ამით არ ვამბობ, რომ აჭარასთან უნდა ვიგოდოთ, არა და არა! ზოგადად, გოდება არ არის გზა. გზა და გამოსავალი არის თანამშრომლობა და დღეს საკმაოდ დიდი მიღწევებიც გვაქვს ამ მიმართულებით, თურქეთის ხუთ თუ ექვს უნივერსიტეტში ისწავლება ქართული ენა, რაც წარმოუდგენელი იყო, თუნდაც, თხუთმეტი წლის წინათ. თურქეთთან ურთიერთობაში უზარმაზარი წინსვლაა და ეს მომავალში ძალიან ბევრ კარგ რამეს გვიქადის.

შემდეგ წერილში, რომელიც მიხეილ ჯავახიშვილის ყაშა-ლაზარესა და პესტელს ეხება, მთავრი პესტელის პროგრამაა. ჯავახიშვილს ჰყავს პერსონაჟები, რომლებიც ძალიან ჰგვანან გოიას, ბოსხის გმირებს, ყაშა-ლაზარეც ასეთია, მაგრამ საქმე ისაა, რომ მის უკან დგას უზარმაზარი პროგრამა, ეს პესტელის პროგრამაა, რომელიც გულისხმობდა კავკასიაში მორჩილი და დაუმორჩილებელი ხალხების გამოყოფას და მორჩილი ხალხების დაჯილდოვებას დაუმორჩილებლების მიწებით. რა თქმა უნდა, დაუმორჩილებელი ხალხების მუდმივ დასჯასაც. პესტელის პროგრამა დაწვრილებით მაქვს განხილული, საინტერესოა, როგორ ვითარდება ეს პროგრამა და როგორ იქცევა რუსული სახელმწიფოს სამოქმედო მაქსიმად.

კონსტანტინე ბრეგაძე – რამდენადაც მახსოვს, ხალხების გასახლებას, დეპორტაციასაც მოიაზრებდა.

კონსტანტინე გამსახურდია – აუცილებლად. რეალურად, ეთნიკური პრინციპი, როგორც პოლიტიკის სამოქმედო პრინციპი, რუსებმა შემოიღეს, არადა, ჩვენ გვწამებდნენ ამას, ეთნიკური ნაციონალიზმი ააღორძინეთო.

და ბოლოს, რაც შეეხება „მუზაიონ 2000“-ს. ციურისში არსებობდა საქართველოსა და შვეიცარიის მეგობართა საზოგადოება. მისმა ერთ-ერთმა წევრმა დამირეკა 1996 წელს და მითხ-

რა, ძალიან საინტერესო ჟურნალს მივაგენი კავკასიისა და საქართველოს შესახებო. მეც სიხარულით ჩავედი ციურიხში და გადმომცა რამდენიმე ეგზემპლარი. თავიდან კითხვას დიდი ენთუზიაზმით შევუდექი, მეგონა, საინტერესო რაღაცას მივაგენი და რას ვხედავ, ეს არის პირდაპირ საქართველოსა და კავკასიის სულიერი ანტიმისია. მგავსი რამ რუს შოვინისტებთანაც კი არ შემხვედრია. თქვენ შეგიძლიათ ეს ყველაფერი არ წაიკითხოთ, რასაც ისინი წერენ, მაგალითად, ძველ საბერძნეთზე, როგორი იყო იქ კავკასიელების როლი, როგორი იყო მათი როლი ძველ შუმერში ან ევროპაში. მაინც საინტერესო და საყურადღებო სახეებია კავკასიელების. მაგალითად, აბრაამი, ქლოდვიგი, ორგეტორიქსი, თვით პლატონი და არისტოტელე... საოცარი და შთამბეჭდავი გალერეაა, მოკლედ, დამაფიქრებელია „მუზაიონის“ ეს სტატიები, ამიტომ მათ შესახებ წერილი 70 გვერდიანი გამოვიდა, მასზე უფრო დეტალურად საუბარი შორს წაგვიყვანს.

სულ ესაა, ახლა თქვენ მოგისმენთ და შეკითხვები თუ არის, მათ ვუპასუხებ. დასასრულს მინდა აღვნიშნო, რომ თქვენ წინაშე ჩემი წიგნი კი წარმოვადგინე, მაგრამ ზოგი რამ, რაც დღეს აქ ვთქვი, მასში შემავალ წერილებში არ მიწერია, აქვე, სპონტანურად გაჩენილი მოსაზრებებია.

მანანა კვაჭანტირაძე – ძალიან დიდი მადლობა ბატონო კონსტანტინე.

ახლა კი მოვუსმინოთ მომხსენებლებს. გთხოვთ, შეხვედრის ფორმატიდან გამომდინარე, რეგლამენტის დაცვას.